

**ISH QOG‘OZLARI YURITISH BO‘YICHA DASTLABKI BILIMLAR
UMUMTA’LIM MAKTABLARI, LITSEY VA KASB-HUNAR
KOLLEJLARIDA BERILAYOTGANLIGINING O‘NI VA AHAMIYATI**

Mardonova Lobar Umaraliyevna
Termiz davlat pedagogika instituti,
O‘zbek tili va adabiyoti kafedrası
mudiri, dotsent

Jo‘raboyev Xushvaqt Muminqulovich
Sariosiyo pedagogika kolleji direktori

Annotatsiya: Ma’lumki, insoniyat tarixida yozuvning ixtiro qilinishi bilan bog‘liq ravishda yozma nutqning vujudga kelishi hamda taraqqiy eta borishi asosida eng qadimgi zamonlardan boshlab kishilik jamiyatida insonlarning o‘zaro turlituman munosabatlarini aks ettiruvchi yozishmalar, solnomalar, hujjatlar, badiiy, ilmiy, tarixiy asarlar yaratib kelingan. Hujjatlar kishilar, jamoalar o‘rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga solish, davlat ichidagi hamda davlatlararo ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, madaniy, ma’rifiy, harbiy sohalar aloqalar o‘rnatish, hamkorlik qilish, mavjud aloqalarni yanada mustahkamlash va rivojlantiraborishlari uchun xizmat qilib kelgan.

Kalit so‘zlar: davlatlararo, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, madaniy, ma’rifiy, harbiy, sohalar, aloqalar, hamkorlik

Respublikamizda 1989-yil 21-oktabrda o‘zbek tiliga davlat tili huquqi berilgan, 1991-yil 31-avgustda esa mamlakatimiz sobiq sho‘rolar hukmronligidan qutilib, mustaqillikka erishgan bo‘lsa-da, bir qator korxonalarda hujjatlar, ish qog‘ozlarini davlat tilida yangi alifbo va imlo qoidalari asosida yuritishga o‘tishjarayoni boshlandi. Ulardan biri yangi alifbo va imlo qoidalari asosida davlat tilida ish yuritish bo‘yicha maxsus o‘quv qo‘llanmalari, uslubiy ishlarning yaratilayotganligi bo‘lsa, ikkinchidan, bu sohada ish yurituvchi mutaxassis-xodimlar tayyorlashning keng tus olayotganligidir.

Ish qog‘ozlari yuritish bo‘yicha dastlabki bilimlar umumta’lim maktablari, litsey va kasb-hunar kollejlarida berilmoqda. Chunki bu o‘quv yurtlarini tugatgan har bir yosh tegishli ma’lumotga egaligi to‘g‘risidagi hujjatni qo‘lga olgach, mustaqil hayotga qadam qo‘yadi. Ana shu davrdan boshlab ular ish qog‘ozlari, hujjatlarga har qadamda duch kela boshlaydilar. Ishga kirish uchun, o‘quv yurtiga hujjat topshirish uchun, mehnat ta’tili olish yoki biror voqea tufayli o‘z hisobidan mehnat ta’tili olishi uchun ariza yozishi, mehnat ta’tilidan qaytganligi yoki betoblikdan so‘ng ishga tushganligi to‘g‘risida bildirishnoma yozishi, yo‘l qo‘yilgan xato-kamchiliklar yoki

nojo'ya xatti-harakatlar uchun tushuntirish xati yozishi, bajarilgan ishlar yoki berilgan topshiriqlar yuzasidan, xizmat safari bo'yicha hisobot yozishi, yetkazilgan moddiy, ma'naviy yoki jismoniy zarar uchun da'vo arizasi yoxud shikoyat xati yozishiga to'g'ri keladi. Ba'zan mana shunday hujjatlarni o'rta yoki o'rta-maxsus ma'lumotli mutaxassisgina emas, balki oliy ma'lumotli malakali mutaxassislar ham to'g'ri rasmiylashtira olmaydilar.

Tarixda Bobil shohi Hammurapining (mil.av. 1792-1750-yy.) va shoh UrNammuning (mil.av. 2112-2094-yy.) qonunlar majmui eng qadimgi va nodir hujjatlar namunasi sifatida mashhurdir. Davlatni idora qilish tartib-qoidalari, turli mansab egalarining vazifalari, soliq solish va uni to'plash tartibi, harbiy yurishlar o'tkazish, qo'zg'olonlarni bostirish qoidalari bayon etilgan turk hoqonlarining "Qonunnoma"si, Xondamirning "Qonuni Humoyun"i, Ro'zbexonning "Suluk al-muluk" kitobi kabi noyob manbalar ham turkiy xalqlar tarixida hujjatchilik an'analarning qadimgi davrlardan boshlanganligini ko'rsatadi. Qayd etib o'tilgan tarixiy manbalardan tashqari hoqonliklar, shohliklar, xonliklar, amirlik va bekliklarda yuritilgan farmonlar, bitimlar, arznomalar, yorliq, tilxat, qarznoma va guvohnomalar kabi hujjatlarning turli yozuvlarda tayyorlangan nusxalari, namunalari bizgacha yetib kelgan. Davlatning ichki va tashqi siyosatida muhim o'rin tutuvchi yorliqlar o'rta asrlarda alohida ahamiyatga ega bo'lgan. Bunga To'xtamishxonning 1393-yili polyak qiroli Yagayloga yo'llagan yorlig'i, Temur Qutlug'ning 1397-yilda berilgan yorlig'i, Umarshayxning marg'ilonlik Mir Sayid Ahmadga 1469-yili taqdim etgan yorlig'i, Toshkent hokimi Yunusxonning 1797- yil 2-iyunda Rusiya podshosiga yuborgan yorliqlari va boshqa shu kabi hujjatlarni misol tariqasida keltirish mumkin (2, 3-12-b., 6, 85-90-b.).

Bizgacha yetib kelgan hujjatlar ichida eng muhimi va butun dunyoga tarqalib, shohlar va sarkardalar, davlat arboblari uchun dasturilamal vazifasini o'tab kelgan noyob manba buyuk bobokalonimiz sohibqiron Amir Temurning "Temur tuzuklari"dir. U o'rta asrlar davlatchiligining asosiy qonuni sifatida 6 mashhur bo'lib, unda davlatni idora qilishda kimlarga tayanish, toj-u taxt egalarining tutumi va vazifalari, vazir va qo'shin boshliqlarini saylash, sipohiylarning maoshi, boj va soliq to'lash tartib-qoidalari, mamlakatlarni boshqarish tartibi, davlat arboblari va qo'shin boshliqlarining burch va vazifalari, vazirlar va boshqa mansabdorlarning toj-u taxt oldida ko'rsatgan alohida xizmatlarini qay tarzda taqdirlash tartibi va boshqa shu kabilar o'z ifodasini topgan.

Bizgacha yetib kelgan manbalar orasida VII asr oxiri va VIII asr boshlarida Sug'd podsholigi davriga tegishli 80 ga yaqin noyob (Panjakent yaqinidagi Mug'tog'ida joylashgan qadimgi qasr xarobalaridan topilgan sug'dcha) hujjatlar Sug'd davlatida ish yuritishning ahvolidan darak bersa (3, 3-57-b.), 800 ga yaqin hujjatlarni

qamrab olgan “Vasiqalar to‘plami” 1588-1591-yillarda Samarqanddagi tarixiy voqelikni, ijtimoiy-iqtisodiy turmush tarzini yaqqol aks ettiradi (4, 5-125- b.).

“Sug‘d arxivi”dagi sug‘dcha nikoh guvohnomasi 710-yilning 25-martida yozilgan bo‘lib, unda turk zodagoni Uttakinning sug‘d ayoli Dug‘dgunchaga uylanishi rasmiylashtirilgan hamda kelin bilan kuyovning vazifa, burch va majburiyatlari bayon etilgan. Shuningdek, yer xarid qilish, tegirmonni ijaraga olish, xarajatnoma va o‘zaro yozishmalardan iborat bir qator nodir hujjatlar So‘g‘d podsholigi davrida xalq hayotining qanday bo‘lganligini o‘rganish uchun muhim manba bo‘ladi.

“Vasiqalar to‘plami”dagi hujjatlarda esa meros mulkni taqsimlash, bolalarni hunar o‘rganish uchun shogirdlikka berish, korxonalar, savdo do‘konlari, yer-suv hamda uy-joy, mol-mulkni sotish, sotib olish yoki ijaraga berish, qullar mehnatidan foydalanish, qullarni ozod etish, taloq, sulh kabi munosabatlar o‘sha davr huquqni nazorat etuvchi mutasaddilari – qozilar tomonidan tasdiqlangan. Amir Temur tuzgan qudratli davlat o‘rta asrlar ilm-fani, adabiyoti va san’ati rivojiga katta yo‘l ochgani barchaga ayon. Amir Temur va uning avlodlari tomonidan boshqarilgan yurtlarda davlat ishlari turkiy (o‘zbek) tilda yuritilgan. Bunga, ayniqsa, Husayn Boyqaro hukmronligi davrida alohida e‘tibor bilan qaralgan. Ularning bu an‘analari keyingi asrlarda Buxoro, Qo‘qon, Xiva xonliklari tomonidan takomillashtirilib, rivojlantira borildi. Afsuski, XIX asrning oxiri XX asrning boshlaridan e‘tiboran ko‘p asrlar davomida shakllantirilib, rivojlantirilgan bu an‘analar davom ettirilmay to‘xtatib qo‘yildi.

Mazkur talab asosida talabalarga amaliyotda qo‘llanib kelinayotgan hujjatlar, ularning xillari, har bir hujjatda qamrab olinishi lozim bo‘lgan o‘ziga xos dalillar, ma’lumotlar, axborotlar, fikr-mulohazalar, ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy hayotimizga oid, o‘z mutaxassisliklariga doir hamda hujjatlar yuritishga oid atamalar, ularni tanlash va qo‘llashdagi o‘ziga xos xususiyatlarni kengroq o‘rganishlari uchun bugungi kunda jadal va samarali ishlar tashkil etilmoqda.

Mamlakatimizda o‘zbek tiliga bo‘lgan e‘tibor ortib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasining “davlat tili haqida”gi qonunining qabul qilinishi davlat idora, tashkilotlar faoliyatida ish hujjatlariga rioya etish, o‘zbek tilida ish yuritish hujjatlariga amal qilinishiga bo‘lgan talab ortib borayotgan bir vaqtda bugun ta’lim tashkilotlarida Davlat tilida ish yuritish fanining o‘tilishi ham aytilayotgan fikrlarimizning yana bir isbotidir.

ADABIYOTLAR

1. Aminov M., Madvaliev A., Mahkamov N., Mahmudov N. Ish yuritish. –Toshkent, 2000.
2. E.Qilichov. O‘zbek tilining amaliy stilistikasi. T., O‘qituvchi, 1992.
3. H. Mahmudov, A. Madvaliyev, M. Aminov. O‘zbek tilida ish yuritish. T. 1990
4. M. Mirtojdiyev. Hozirgi o‘zbek tili . T., O‘qituvchi. 1992.

5. Mahmudov N., Rafiev A., Yo'ldoshev I. Davlat tilida ish yuritish (o'quv qo'llanma) .-Toshkent, 2006.